

Қайратсыз ашу - тұл,
Тұрпаусыз ғарыш - тұл,
Шәкірсіз ғалым - тұл

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-
ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

USTAZ - МЕКТЕП ТІРЕГІ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№99 (112) 2023 Қыран

*Өтеміс Гүлнахар Заманханқызы
Шымкент қаласы, Ақжарық мөлтек
ауданы, Абай ауылы №59 ЖОББМ
бастауыш сынып мұғалімі*

Тұсаукесер . «Тұсаукесер» жыры

Білім:	Сәлт-әдеттер және ауыз әдебиеті			
Пән :	Әдебиеттік оқу			
Педагогтің аты-жөні:	Омарова Гүлжан Алдабергеноқызы			
Жыландыған жалпы орта білім беретін мектебі	Түркістан облысы, Төлеби ауданы			
Сыныбы:	Қатысушылар саны: 19		Қатыспағандар саны:	
Сабақтың тақырыбы:	Тұсаукесер . «Тұсаукесер» жыры			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	2.1.4.1-сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді,вербалды емес тілдің құралдарды қолдану 2.2.2.1 - мұғалімнің көмегімен қарапайым және нақтылау сұрақтарын қою және оның жауабын шығармалардан таба білу 2.3.3.1-шығармашылық жұмысын мұғалімнің көмегімен сурет,каллиграмма,аппликация,фотосуреттер арқылы ұсыну			
Сабақтың мақсаты:	Өлеңнің мазмұнын бойынша сұраққа жауап береді. Сұрақтардың жауабын мәтіннен табады.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы Ұйымдастыру	Сәлемдесу Психологиялық ахуал туғыру Сары,ақпыл,қарамыз, Бөріміз де баламыз, Бір қалада тұрамыз, Бір мектепке барамыз. Ақ, қара деп бөлмейміз, Бір жыл туған төлдейміз Туысқанбыз,татумыз, Бапкерге өрлейміз. Балалар сабақта жұмысты бастамас бұрын , жұмыс ережесін еске түсіріп алайық. 5 Т жұмыс ережесін қайталау 1.Тәртіп 2.Талап 3.Тыныштық 4.Тазалық 5.Татулық Осы ережелерді толық сақтай отырып сабақта үлкен жетістіктерге жете аламыз.	Психологиялық ахуалға берілген өлеңді бірге жормен айтады. Оқушылар жұмыс ережесін айтады.	Мадақтау сөздері арқылы бағалау. Жарайсың! Керемет! Тамаша! Мақтау, мадақтау	Слайд Жұмыс ережесі 5 Т жұмыс ережесін қайталау 1.Тәртіп 2.Талап 3.Тыныштық 4.Тазалық 5.Татулық
«Мига шабуыл» әдісі Өткен білімді еске түсіру.	«Мига шабуыл» әдісі арқылы сұрақтар қою арқылы өткен сабақтың тапсырмасын сұраймын. 1.Қоңіл сұрау дегеніміз не? 2.Қоңіл сұрау кезінде қандай жақсы тілек айту керек? 3.Көшірім сұрау дегеніміз не ?	Жасырынған сурет жинақтарындағы сұрақтарға жауап береді Оқушылар, сұрақтарға жауап бере отырып жаңа сабақтың	ҚБ: Өр жауап берген баланы асықпен бағалаймын.	Оқылым, жиналым тапсырмалар

	4.Көшірім сұрағанда қандай сипатты сөздерді айтамыз? 5.Қазіргі кезде адамдар бір-бірінің жағдайларын қалай сұрап білісіп тұрады? Мұғалім сөзі: Жарайсындар балалар өткен тақырып бойынша сабаққа жақсы дайындалып келіңдер.	тақырыбын ашады.		ы
Жаңа білім	Жаңа сабақ Ой қоғаму 1.«Білгенімнен бөліс» әдісі арқылы орындалады. 	Оқушылар «Тұсаукесер» дәстүрі туралы біледі Оқушылар сабақтың тақырыбын болжайды.	Дескриптор Суретте бейнеленген дәстүрді анықтайды; «Тұсаукесер» дәстүрі туралы біледі; Оқушылар сабақтың тақырыбын болжайды.	 Слайд Оқулық, жұмыс дәптер
Сабақтың ортасы	Балалар назарымызды мына өздерін құрастырып шыққан суретке аударайық. Суретте қандай дәстүр бейнеленген? -Балалар, бүгінгі сабағымыздың тақырыбын болжап көрейік. Жарайсындар балалар ! Дұрыс таптыңдар. Ендіше сабақтың тақырыбы және мақсатымен танысайық. Бүгінгі сабағымыздың тақырыбы: «Тұсаукесер» жыры Жарасқан Әбдіраш ақынның Тұсаукесер өлеңімен танысамыз. Мақсаты: *Өлеңтің мазмұны бойынша сұраққа жауап береді. *Сұрақтардың жауабын	Сабақтың тақырыбы,мақсатымен танысады Бейнежазба көреді Дәстүрмен танысады Дескриптор Бейнежазбаны көреді Өз ойларымен	КБ. Әр жауап берген баланы асықпен бағалаймын. Дескриптор: Сұраққа жауап береді. «Тұлағың шешілді» сөзінің мағынасын ашып айтады.	Оқылым, жазылым тапсырмалары

Автормен танысу айдары	мәтіннен табады. Мұғалім сөзі: Балалар бүгін біз салт-дәстүріміздің бірі «Тұсаукесер» дәстүрі туралы және Тұсаукесер жыры туралы білетін боламыз. «Білгенің жөн» айдары Бейнежазба көрсетіледі. «Тұсаукесер» туралы мағлұмат Тұсаукесер – сол кез тұрғаннан кейін тез жүріп кетсін деген тілекпен жасалатын құттық ырым. Ол үшін арнайы ала жіп дайындалады. Бұл ала жіп аттамасын деген ұғымнан шыққан. Сол жіппен баланың аяғын тұсап, оны жүріс-тұрысы ширақ әйелге қолтырады. Сүріншек, жайбасар адамдарға баланың тұсауын кестірмейді. Тұсауы кесілген баланы қолынан ұстап жүгіртеледі, шашу шашылады. Баланың ата-анасы тұсау кесушіге қадесін береді. Тұсау кесу тойының негізгі жабдыстары 1,5 м ала жіп, өткір қайшы немесе пышақ. Тұсау кесу ала жіпін қолдан жасауға баланың қызығушылығын арттырады. Оқулықпен жұмыс Балалар кітапқа назар аударамыз. Бүгін біз Жарасқан Әбдіраш ақынның Тұсаукесер өлеңімен танысамыз. Өлеңпен таныспас бұрын өлеңтің авторымен танысамыз. 2-тапсырма.	бөліседі Дескриптор -Автормен танысады -Оз ойларымен бөліседі	Оқулық Оқулық 36-37 беттер Қб: Жарайсыңдар! Керемет! Тамаша!	
-------------------------------	--	---	---	--

Жұптық жұмыс	Автормен танысу айдары. Автор туралы мағлұмат беру. Жарасқан Әдіраш - ақын. Қызылорда облысы Арал ауданы бойынша. Аманжол ауылында дүниеге келген. Ақын балаларға арнап өлеңдер жазды. Оқулықпен жұмыс Оқылым 3-тапсырма. «Шахмат» әдісі арқылы жеке оқушылар оқиды. 1. Өлеңді мәнерлеп оқы 2. Өлең мазмұны бойынша қойылған сұрақтарға жауап беріндер. Жұптық жұмыс 4-тапсырма «Ойлан тап?» әдісі арқылы орындайды. - Атасы немересіне қандай жақсы тілектер айтты ?	Дескриптор. - Өлеңді мәнерлеп оқиды. - Өлең мазмұны бойынша қойылған сұраққа жауап береді. (1948 - 2001) - Сүрінбе! - Күтімде! - Түс жолға! - Үш,самға! - Тұтпар бол! - Сұңқар бол!	Дескриптор - Өлеңді оқып атасы немересіне айтқан жақсы тілектерді табады. - Сұраққа жауап береді. ҚБ. Бірін- бірі бағалайды. «От шашу» әдісі арқылы бағалайды.							
Дәптермен жұмыс 	Сергіту сәті Дәптермен жұмыс 3-тапсырма «Қойын дәптер» әдісі Автор туралы қажетті мағлұматты жаз. Атасының батаға лайық сөздерін көшіріп жаз. Үлгі: сүрінбе, күтімде, үш, самға, тұтпар бол, сұңқар бол. Жұптық жұмыс <table><tr><td>Асыл қазыналарымыз</td><td>Сәт-дәстүріміз</td><td>Ұлттық ойындарымыз</td></tr><tr><td>Асық</td><td></td><td></td></tr></table>	Асыл қазыналарымыз	Сәт-дәстүріміз	Ұлттық ойындарымыз	Асық			Тұсауынды кесейін» әніне білелейді Дескриптор. - Атасының батаға лайық сөздерін табады. - Көшіріп жазады.	ҚБ :мадақтап, мақтау	Оқулық, жұмыс дәптер Оқылым, жазылым тапсырмалары
Асыл қазыналарымыз	Сәт-дәстүріміз	Ұлттық ойындарымыз								
Асық										

Жұптық жұмыс	ойын Бесік ке салу Күрес Бата беру Бәйге Түсуу кесу Мақсаты: Оз ойын айтып, сабақты бекіту, қорытындылау. Түпсәйісі: Оқушы алған білімін жинақтап, саралай білуге дағыланады. Саралау: Бұл тапсырмада саралаудың «Диалог және қолдау көрсету» тәсілі көрініс табады.	Мақсаты: Оз ойын айтып, сабақты бекіту, қорытындылау. Түпсәйісі: Оқушы алған білімін жинақтап, саралай білуге дағыланады.	ҚБ: Оз шығу әдісі арқылы бағалайды	
Соңы	«Сұрақ-жауап» әдісі арқылы -Түсууды немен кеседі? -Түсууды қыте кестіреді? Үйге тапсырма Өлеңді жаттап ал.	Дескриптор - Сұрақтарға жауап береді -Оз ойларымен бөліседі	ФБ: 1-10 балдық жүйе	
Кері байланыс	Рефлексия Білім қоржыны арқылы Жасыл қоржын- Өте жақсы түсіндім Сары қоржын-Жақсы түсіндім Қызыл қоржын-Әлі де іздену керек 	Сабақтан алған әсерлерін түсіне-көрай асықтарды рефлексия тақтайшасындағы суретке жапсырады. Жасыл асық- Өте жақсы түсіндім Сары асық -Жақсы түсіндім Қызыл қоржын-Әлі де іздену керек 	«Рефлексия»	Кері байланыс тақтайшасы

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ

№79(1)
наурыз

Түркістан облысы, Төле би ауданы
«Жыландыған» жалпы білім беретін мектеп» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Омарова Гүлжасан Алдабергеновна

Бастауыш сыныптарда функционалдык сауаттылықты дамыту

Қазіргі әлемде білім кеңестігінен қалықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орташа, тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түрлі пәнімен қабілеттіліктер болып бөлінеді) білім беру жүйесінде «функционалдық сау ағыстылық» қалыптастыру мәселесін негізге алатын объектінің артырып отыр.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасын түсінуге және оған тиістірек бейімделіп, жұмыс істеуге. Адамның қарапайым қысқа мәтіндерді оқу, түсінуге, құрастыру және қарапайым арифметикалық амалдарды орындау қабілеті сияқты қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның қалыптастырған жұмыс істеуге қажеттілігіне сәйкес білім, білік және дағдылардың жиынтығы. Біліктің бір мақсатта ортада адамның өмір сүруге қажетті минимумы болып саналатын әлеуметтік қатынастар жүйесі.

Функционалы берілетін алын — бұл әсіресе бағдаршын және алуменгі құрылымдарға, үміттер мен мүдделерге байланысты берілетін алын.

Функционалдан сағатты түшүмүнө негизги белгилер: бұл адамдар арасында кайсы өмір сүрүшү багытына жана белгилі бир адамдын, натыйжаларына жана тереңдиги адам.

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 391–397

Надана баста, білік және дағдыларға негізделген біліс жүйесі менен принципті арқылы функционалды сауаттылықты қалыптастыру және дамыту процесі облыс қалыптастыру негізінде жүзеге асырылады.

Ондолуун бастыгы өзгөрүшү эң бастыгы эр-башыны талаа, сенте, салмактыруу, жаштылуу, аяктуу, аялтындытуу, аялдуу, терекке шыгытуу, шекте шыкты тогуулык аяктуун көмөгүнө ойлуу аялтындытуу.

Математиканың сауаттылығы – элементті математиканың ретін анықсады және түсіне білу, математиканың бойлау және жаңа мәдениетке қарайтын ортаны және олардың қасиеттерінің бөлімдері, оны оқып үйренудің, оқушылардың оқып үйренуін бойлаудың негізгісі.

Математикалық сауаттылықтың мақсаты бүтінгі күн талабына сай, жан-жақты дамыған, белсенді, өзінге жауапты, тұрақты қызығушылығы бар, алған білімі мен әрекетте арқын қолданып, дағдысы қалыптасқан тұлға.

Математика бѳлм минималдығын сн алғашқы бастамасы бастырын сызымдарда жүйелі жеткізгені белгілі. Софоби, бастырын бұрында жоғары сызымдарда оқытылып бекітпінін іретісіне қаланып қана қоймағанды, сонымен қатар

[illegible]

Қазақ еліте дәстүрі өміс салықардың көбінен байланысты ішарам жіктелу, яғни классификациялау қауып болған.

Классификациялық түрдегі қызығушылықтардың өзіндік қызығушылық және қызығушылық, білімдерді бұйым алуға қызығушылық. Қызығушылыққа қызығушылықтардың нақты қызығушылықтарына және жүре алатын, өзінің ішкі, қызығушылық, оныда қызығушылық түрлерімен алатын, осының ішінде қызығушылықтардың бір-біріне қызығушылық. Осыдан кейін өзінің қызығушылықтарын қызығушылықтардың бір-біріне қызығушылықтардың қызығушылықтарына қызығушылық. Осыдан кейін бұл қызығушылық қызығушылықтардың қызығушылықтарына қызығушылық.

[illegible]

Математика субъектарында функционалдык сапатты пасты даярдуу максатын – окутуу процессинде математикалык эдистерди камсыз кылуу жана математикалык компетенцияларды түзүүгө багытталган.

Математика сабақтарында оқушыларды функционалдық сауаттылығын екі негізгі міндеттерді орындау арқылы қалыптастыру мүмкіндігі бар.

1. Оқушының әлеуметтік ерекше, яғни баланың өзінің білімде, дінді білмеуі салт мәдениеті және жаса тұрғының өзінің тұрғының қызығушылығы етіп, білім беруін іске асыру мүмкіндігіне, оның ішінде өзінің білім алу жолдарын жету.
2. АКТ құралдары мен мақалаларын іске асыруда әр оқушыда шығармашылық әлеуметтік мәнін қызығушылығын қалыптастыру.

Бүтүрүмдүк сыныптагы математиканы окутууда алгачкы жана экинчи даражанын математикалык окутуучуларынын катышуусуна жана алардын кызыкчылыгына көңүл бурулушу керек.

1. презентация может использоваться для организации учебного материала, а также для организации самостоятельной работы учащихся.

2. көрсеткен орташа болып жатқан әртүрлі жағдайларда және аралас пәндерде математикалық білімін, білетінін, есептеу, өлшеу және графикалық дағдыларын;
 3. ауызша және жазбаша есептеулерді тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникасын;
 4. математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелдігін, қаталдығын;
 5. дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық нәтижемен қорытындылар жасау білетінін;
 6. математикалық мәтіннен жұмыс жасау (таңдау, қажетті ақпаратты алу), математикалық терминдермен мен сөздермен қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіру білетінін;
 7. жоспар бойынша әртүрлі әрекеттерді жоспарлау орындау білігін;
 8. өзін-өзі бағалау деңгейге жетуы;
 9. өз іс-әрекетін бағалауы;
 10. оқу қызығуының әртүрлі формаларында коммуникациялық қабілеттерін қолдана білуі қажет.
- Қорыта айтқанда, тұрпатын бейнәсілігін, қажеттілігін қанағаттандыруы, қызығушылығын өскере отырып, функционалдық сауаттылыққа қол жеткізуі ең маңызды етіп, жан-жақты дамыған, ақыл-бейнесін өмірмен байланыстыра алатын тұрпатын тәрбиелеп оқыту – білім беру мамандарына артылған жауапты міндет екенін түсінгеніміз жөн.

Түркістан облысы, Төле би ауданы
«Жыландұзған» жалпы білім беретін мектеп» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Абдулаева Айжан Асадуллаевна

Дамыта оқыту арқылы бастауыш сынып оқушыларын
шығармашылыққа баулу

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қыметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу-процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл-ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ереңге қарама-қатынас. Мұғалім бұл жағдайды лайық білімді түсіндіріп жөніне, бағалауы емес, танымдық іс-әрекетті ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқасы. Тек осындай оқыту ғана баланың интеллектісінің жетіл ашып, шығармашылығын дамытады.

«Дамыта оқыту» деген термин психология ғылымының қойнауында туып, баланың дамуын қарастырған (Ж.Пиаже), ойлаудың әртүрлі деңгейін, типтерін (Л.В.Выготский, А.Н.Леонтьев, С.Д.Рубинштейн) және басқа да психиканың функциясын зерттеген (Б.Г.Аванес, Г.С.Костюк, А.А.Люблинская, Н.А.Менчинская) және т.б. іс-әрекет теориясының психологиясын жасаған (А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин) еңбектерінде жан-жақты талданды. Нәтижесіне дамыта оқыту проблемасына арналған екі іргелі эксперимент жасалып, оның бірін Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов, ал екіншісін Л.В. Занков басқарды.

Кейінгі жылдары дамыта оқыту психология мен педагогика ғылымдарының көпші мәселесіне айналды. Жүйенің авторлары – дамыта оқыту деп – оқыту мақсаты, міндеттері, тәсіл-тәсілдері баланың даму қалыптасуына байланыстырылған оқытудың тәсілдері (16.87). Оқыту арқылы баланың психикасына жаңа құрылымдар пайда болуы, яғни жаңа саналық «көріністер» болуы тиіс деп есептейді. Жүйенің басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше іздестіру, шешім қабылдауға дағдыландыру, жеке тәсілдерін өскере, басшылыққа алу, әрі қарай ұлғайтыну, тұлғалыққа бағыттау.

Дамыта оқыту – дәстүрлі оқытуды оның ұмалықтарына лайық баланы жұба деп қарастырады. Оның нәтижесінде әр оқушы өзін-өзі өлшеуінің субъект дәрежесіне көтерілуі қолданып, соған оқыту барысында лайықты жағдайлар жасау үлкен міндетке береді.

«Дамыта оқыту» үйретіледі. Әр оқушыға өз ойын, ойларын айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Оған, жауаптар барлық жағдайда адрас бола бермес. Дегенмен әр бала жасаған сабақтың нәтижесіне. Дәстүрлі оқыту мәселесіне негізінде метафункционалдық (сандық, мөлшерлік) еркіндік, ал дамыта оқыту техникасының негізінде функционалдық (интенсивті, сапалық, мөлділік) еркіндікпен жатыр деп айтуға болады. Дәстүрлі оқыту бастада білім, білік, дағды атуға қажетті адам, сана бар деп есептеп, сол асылға лайық білімді құю керек деген көзқарасқа, ал

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
ЖУРНАЛ АСТАНА ҚАЛАСЫНДА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІНДЕ
ТІРКЕЛГЕН

№15616 -Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БОЛЫП САНАЛАДЫ

Республикалық педагогикалық ғылыми басылым
"ӨРЛЕУ"

ДИПЛОМ

Омарова Гульжан Алдабергеновна

"Үздіксіз педагогикалық білім"

№79(1) наурыз 2025 жылы жарық көрді

10.03.2025

Берілген күні

№034

Бас редактор Усипбаева Г.М.

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
ЖУРНАЛ АСТАНА ҚАЛАСЫНДА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ ТІРКЕЛГЕН

№15616-Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БОЛЫП САНАЛАДЫ

Республикалық педагогикалық ғылыми басылым
"ӨРЛЕУ"

ҚҰРМЕТ ГРАМОТАСЫ

Омарова Гульжан Алдабергеновна

"Үздіксіз педагогикалық білім"

№79(1) наурыз 2025 жылы жарық көрді

Бас редактор: Усипбаева Г.М

№034

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
ЖУРНАЛ АСТАНА ҚАЛАСЫНДА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ ТІРКЕЛГЕН

№15616 -Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БОЛЫП САНАЛАДЫ

Республикалық педагогикалық ғылыми басылым
“ӨРЛЕУ”

СЕРТИФИКАТ

Омарова Гульжан Алдабергеновна

“Үздіксіз педагогикалық білім”

№79(1) наурыз 2025 жылы жарық көрді

10.03.2025
Берілген күні

№034

Бас редактор Усепбаева Г.М.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ: ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА СТРАТЕГИЯЛАРЫ

*ОМАРОВА Гүлжип Аздобергеновна,
Жастаубулат жалпы орта мектебінің
бастауыш сынып мұғалімі,
Түркістан облысы, Төлеби ауданы*

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдерге икемдік, білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды танау емес, сонымен бірге оның жеке мүдделері мен бөлімшесін сенуге, сындарды шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұтаалық қасиеттері де менгеруге икемді етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты екендігіне не болады. Соны уақытта табысты болу үшін оқушыларға білім қасиеті қажет болса, дағды да сондай қажет деген ойдың жақтастары көбейіп келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есіне сақтап, алған білімдерін ұғынуы, түсінуі және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді.

Білімді деңгейі қолдану оқушыларға оның кезінде ХХІ ғасыр дағдылары деп аталып жүрген көп ауқымды құрылымдармен менгеруге мүмкіндік береді. «Насарбаев Энәкерлік нектеттері» ДББҰ (2011) білім беру бағдарламаларын әзірлеу барысында оқушылардың бойында қалыптастыру қажет рухани құндылықтар мен дағдылар тізімін құрды.

Рухани құндылықтар
шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау;
- коммуникативтік қабілеттер;
- өңселердің мәдениетіне және мәдениетаралық құрметтен қару;
- жауапкершілік;
- денсаулық, достық қабілеттер;
- өңселердің мәдениетіне және мәдениетаралық құрметтен қару;
- жауапкершілік;
- денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету;
- өмір бойы оқуға дайын болу.

Дағдылар
сын тұрғысынан ойлау;
білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті;

проблемаларды шешу қабілеті;

ғылыми-зерттеу дағдылары;

коммуникативтік дағдылар (тілдік дағдыларды қолдана білу);

және және топмен жұмыс істей білу қабілеті;

АКТ саласындағы дағдылар.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынның «Жан дүниесінде тіл үйрену басты жұмыс емес, жанға жұмыс болғандықтан, бала әуелі тәжірибеге талпынып, нәрсемен танысып, соның кейін сол нәрсе туралы сөйлесіп, тыңдасып, жазып, оқысып, тілге үйренсін», — деген сөзі тілшімізге, жанға ұстаздарға арыстандай. Мұны әрбір мұғалім жазында сақтауы тиіс. Білім беру мазмұны өңгеріліп жатқан қазіргі кезеңде зиялы тұлғаны сый бөсемеге қабілеті тұрақты дайындау мақсатында. Жаңартылған бағдарламаның мазмұны және тұтаалық өмірге бейімдеу, функционалды сауаттылығын арттыру. Бүгінгі оқушы — ертеңгі маман. Бөсемеге қабілеті маман - кезеңнің ойлай алатын, тапшырынды ойдан алыстары, кез-келген тақырыпта өзіндік ой-пікірі бар, кез-келген жағдайға сын тұрғысынан қарап, ұтымды жауап бере алатын адам. Сондықтан біз мұқият тапшырығынан бастап оқушының бойына аталған қасиеттерді сөйре білуіміз керек.

Әлемдік тажірибе бойынша бастауыш білімнің тиімді менгерту тәсілі аталған арқылы жүзеге асырылады. Оқушы, тыңдалым, жазылым, және айтылым дағдылары коммуникативтік дағдылар болып табылады. Аталған дағдылардың арқауындағы өмірге сәйесіп маман дағдылары мен оны үйрету жолдары, оның ерекшеліктері бар. Сабасты аталған дағдылар ерекшелігін ескеріп құру, оның тиімді менгертуге септігін тигізеді. Коммуникативтік дағдыларды бастауыш алып оқыту — функционалды сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Грамматикалық білім тілдік тәсіл дағдыны қалыптастыру барысында жүзеге асырылады.

ГРАМОТА

"БІЛІМ ШЫНЫ-ҒЫЛЫМ СЫРЫ"
Республикалық танымдық-ағартушылық,
ғылыми-әдістемелік, педагогикалық журнал
Тіркеу нүсбесі №15454-ж (01.07.2015)

ISSN 978-601-373-014-1

ОҚУ МЕН ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІН ДАМУДА
КРЕАТИВТІЛІК ТАНЫТА ОТЫРЫП БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ
ҚҰРАЛДАРЫНДА ОЗЫҚ ІС-ТӘЖІРИБЕ ҮЛГІСІН ЖАРИЯЛАП,
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІГІН ЖОҒАРЫ ДЕҢГЕЙДЕ
ТАНЫТҚАНЫ ҮШІН

Түркістан облысы, Төле би ауданы
"Жыланбұзған жалпы орта білім беретін мектебі"
коммуналдық мемлекеттік мекемесі

БАСТАУЫШ СЫНЫП ПӘНІ МҰҒАЛІМІ

ОМАРОВА ГУЛЬЖАН
АЛДАБЕРГЕНОВНА
МАРАПАТТАЛАДЫ

Бас редактор

Б.А.Есен

WWW.BILIM-SHINY.KZ
ТІРКЕУ № 5126

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ, 2014

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ, 2024

СЕРТИФИКАТ

«БІЛІМ ШЫҢЫ-ҒЫЛЫМ СЫРЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
2024 ЖЫЛДЫҢ ТОҚСАНДЫҚ ЖИНАҚ САНЫНДА

Түркістан облысы, Төле би ауданы
"Жыланбұзған жалпы орта білім беретін мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Бастауыш сынып пәні мұғалімі

ОМАРОВА ГУЛЬЖАН АЛДАБЕРГЕНОВНА

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ: ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА СТРАТЕГИЯЛАРЫ

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ МАТЕРИАЛЫН ЖАРИЯЛАҒАНЫ ҮШІН БЕРІЛДІ.

5126

Бас редактор

Б.А.Есен

3. Ата-аналармен жұмыс: Ата-аналардың жасөспірімдермен қарым-қатынасын жақсарту, оларды түсіну және қолдау көрсету бағдарламаларын енгізу маңызды. Әсіресе, ата-аналарға психологиялық кеңес беру және оларға жасөспірімдермен тиімді сөйлесу әдістері туралы ақпарат беру өте маңызды.

4. Білім беру мекемелерінде психологиялық білім беру: Мектептерде жасөспірімдерге эмоционалдық сауаттылық, өзін-өзі бағылау және әлеуметтік дағдыларды дамыту бойынша арнайы бағдарламалар өткізу қажет. Мұндай бағдарламалар жасөспірімдерге өз эмоцияларын дұрыс басқаруға, өздерін сенімді сезінуге және қоғамда позитивті мінез-құлық танытуға көмектеседі.

Жасөспірімдердің аутоагрессияға бейімділігі қазіргі кезде адымштың ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл мәселе жеке тұлғалық және әлеуметтік факторлардан туындайды және тек психологиялық көмек, әлеуметтік қолдау және мәдени шаралар арқылы шешілуі мүмкін. Жасөспірімдерге арналған кешенді қолдау жүйесін қалыптастыру, олардың психоэмоционалды жағдайына көңіл бөлу мен алдын алу шараларын қабылдау арқылы бұл қауіпті құбылыстың алдын алуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова Б. Өмірге құштарлық: Жасөспірімдерге арналған психологиялық кеңестер. – Алматы: Ана тілі, 2020.
2. Саттарова Г. Жасөспірімдер психологиясы: теория және тәжірибе. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2022.
3. Қалиева С. Өзін-өзі бағылау және тұлғалық даму. – Алматы: Білім, 2017.
4. Нұрғалиева Ж. Жасөспірімдерге арналған психологиялық тренингтер жинағы. – Астана: Фолиант, 2021.
5. Төлегенова Р. Өзін-өзі дамыту: мотивация және мақсат қою. – Шымкент: Жібек жолы, 2022.

ҚАЗАҚТЫҢ ЖЫЛ САНАУЛАРЫ: ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ҒЫЛЫМИ ТҮРҒЫДАН ҚАРАСТЫРУ

Садикова Сафия Сулеймановна
Жетекшісі: Омарова Гульжан Алдабергеновна
Түркістан облысы, Талтеби ауданы
«Жылаңбұзылған» жалпы білім беретін мектебі КММ
Бастауыш мұғалімі

Қазақ халқының тарихында уақыт пен жыл санау ерекше маңызды орын алады. Ата-бабаларымыздың жыл санау жүйесі өзіне тән ерекшеліктерге ие болды және түрлі тарихи кезеңдер мен мәдени ықпалдарға байланысты өзгерістерге ұшырады. Қазақ халқының дәстүрлі жыл санау жүйесі өз ерекшеліктерімен ерекшеленеді, оның негізгі түсініктері мен кезеңдері бүгінгі күні де маңызды болып табылады. Осы мақаламызда қазақтың жыл санауларының шығу тарихы, ерекшеліктері мен оларды қазіргі ғылым тұрғысынан талдау мәселелері қарастырылады.

Қазақтың жыл санауларының мақсаты

Қазақ халқының дәстүрлі жыл санауларының мақсаты тек уақытты өлшеумен шектелмейді, ол халықтың күнделікті өмірі, мәдениеті, табиғатпен өзара қарым-қатынасы және шаруашылықтың тиімді жүргізілуі үшін маңызды құрал болып табылады. Қазақтың жыл санау жүйесі өзінің түпнұсқалығы мен ерекшеліктерімен ерекше мәңгі не. Оның мақсаты негізінен келесідей аспектілермен сипатталады:

1. **Табиғи құбылыстарды бақылау және шаруашылық қажеттіліктерін өскеру:** Қазақ халқының жыл санау жүйесі табиғат құбылыстарына, жер өңдеу және мал шаруашылығының айналысындағы маңызды оқиғаларға негізделген. Жыл санақтары егін шаруашылығы мен малдың төлдеу уақытына байланысты болғандықтан, бұл жүйе табиғаттың цикльдік өзгерістеріне сәйкес өмір сүруді қамтамасыз етті. Мұның мақсаты – ауыл шаруашылығы мен мал өсіру жұмыстарының дұрыс жоспарлануына, ең тиімді кезеңдерде еңбек етуге жағдай жасау болды.

2. **Қоғамдық құрылым мен дәстүрдің сақталуын қамтамасыз ету:** Қазақ халқының жыл санау жүйесі қоғамдық құрылым мен дәстүрлерді нығайтуға бағытталған. Әрбір жыл белгілі бір кезеңдермен белгіленіп, халықтық мейрамдар мен дәстүрлер осы кезеңдерге сәйкес өтетін болды. Мысалы, жаңа жылдың басы мен маусымдардың ауысуы қоғам мүшелерінің маңызды жиналыстары мен мерекелерін өткізу үшін дәл уақытты анықтауға көмектесті.

3. **Рухани мәні мен мәдени құндылықтарды сақтап қалу:** Қазақ халқының жыл санаулары оның рухани дүниесінің көрінісі болып табылады. Әрбір жыл жануарлармен немесе

табиғи элементтермен байланыстырыла отырып, халықтың өмір салты мен дүниетанымын бейнелейді. Бұл жыл санаулар қазақ халқының мәдениетін сақтау, дәстүрлер мен сенімдерді ұрпақтан ұрпаққа жеткізу мақсатында қолданылды.

4. **Ғылыми білім мен астрономияның дамуына ықпал ету:** Қазақтың дәстүрлі жыл санау жүйесі астрономиялық бақылауларға негізделген. Ай календары мен күн жүйесіне негізделген жыл санаулар астрономия ғылымына деген қызығушылықты арттырды. Астрономиялық құбылыстарды бақылау арқылы халықтың шаруашылығы мен тұрмысын жоспарлау мүмкін болды. Бұл ғылыми білімдердің дамуына ықпал етті.

5. **Уақытты дұрыс бағалау және жоспарлау:** Жыл санауларының негізгі мақсатының бірі – уақытты дұрыс бағалау және тиімді пайдалану. Қазақтар әрбір жылдың әр мезгілін өз міндеттеріне сәйкес пайдаланып, уақытты тиімді бағуға тырысты. Әр кезеңнің өзіндік маңыздылығы мен міндеттері болды. Мысалы, күзде егін жинау, көктемде мал төлдеу сияқты іс-шаралар белгілі бір уақытта жүзеге асырылды.

Осылайша, қазақ халқының жыл санауы оның өмір салтының, тарихының және дүниетанымының бір бөлігі болып табылады. Жыл санаулары тек уақытты есептеу ғана емес, сонымен қатар табиғатпен, қоғаммен және мәдениетпен тығыз байланысы бар кешенді жүйе болып табылады.

Жыл Санаудың Тарихи Дәстүрлері

Қазақ халқының жыл санауы негізінен табиғаттың кезеңдеріне, айдың фазаларына және қоғамның күнделікті тіршілігіне негізделген. Бұл санау жүйесі күнтізбелік жүйенің толыққанды бір бөлігі болып, бірнеше түрлі уақыт кезеңдеріне бөлінеді.

Біріншіден, қазақ халқының жыл санауының түп-тамыры табиғат құбылыстарына және ауыл шаруашылығына тәуелді болған. Мал шаруашылығы мен егіншілік қазақ қоғамының маңызды бөлігі болғандықтан, жыл мезгілдері мен ауа райының өзгерістері дәстүрлі қазақ күнтізбесінде басты рөл атқарды. Мұндай уақыт санау жүйесі табиғаттың заңдылықтарына сүйеніп, егін шаруашылығына бейімделген.

Екіншіден, қазақтың жыл санауында маңызды рөл атқарған тағы бір аспект – ол ай календары. Қазақтар өздерінің уақыттарын көбінесе ай санақ жүйесіне негіздеп, айдың фазаларына байланысты әрекеттер жасаған. Жылдың басталуы мен аяқталуы да айдың белгілі бір кезеңіне сәйкес келді.

Қазақтың Күнтізбелік Жыл Санақтары

Қазақтың дәстүрлі жыл санауы негізінен екі түрлі жүйеге бөлінеді: күнтізбелік және астрономиялық. Күнтізбелік жыл санауы айлар мен маусымдарға бөлініп, жылдың әр кезеңі ерекше атаулармен белгіленген. Әр маусым өз ерекшеліктері мен шаруашылық іс-әрекеттеріне қарай ажыратылған. Мысалы, көктемгі малдың төлдеуі, жазда егін жинау, күзде астықтың дайындалуы секілді кезеңдер аталып өтілді. Сонымен қатар, қазақ халқының жыл санауы көбінесе айларды есепке алатын луналь күнтізбеге негізделді.

Қазақ күнтізбесі бойынша айлар мен маусымдар белгілі бір астрономиялық құбылыстарға негізделген. Мысалы, жаңа айдың шығуы, толған айдың уақыт кезеңдері, т.б. факторлар әр маусымның басталуын анықтайтын факторлар болды.

Қазақ Халқының Ай Жыл Санауы

Ай календары қазақтың жыл санау жүйесінде үлкен орын алды. Бұл айдың фазаларына, оның қозғалысына негізделген жыл санау жүйесі болды. Қазақтар әр жылды айлардың циклымен санап, әрбір айдың басталуына ерекше мән берген. Бұл жүйе негізінен уақытты белгілі бір кеңістік пен уақыт шеңберінде анықтауға мүмкіндік берген. Сонымен қатар, айлар мен жылдың кезеңдері қазақ қоғамында белгілі бір салт-дәстүрлермен, мерекелермен байланыстырылды. Осылайша, ай календары тек уақытты санаудың құралы ғана емес, мәдени құндылықтарды, дәстүрді сақтау тетігіне айналды.

Жыл Санаудағы Зодиақтық Әсерлер

Қазақ халқының жыл санауына, әсіресе, астрономиялық тұрғыдан әсер ететін көптеген мәліметтер мен құбылыстар бар. Мысалы, кейбір жыл санауларда әр жыл жануарларға, элементтерге немесе басқа да табиғи құбылыстарға байланысты болды. Астрономияның негіздеріне сүйенген қазақтар жыл санауды негізінен жылдардағы табиғи өзгерістермен байланыстырды. Мысалы, қазақ халқының белгілі бір күндері, айдың фазалары мен туылатын жарақтың бұрылуы бойынша уақыт санауының өзіндік құндылығы бар.

Әртүрлі қазақ ұлттарында, сондай-ақ халық арасында жыл санаудың қалыптасуы белгілі бір дәстүрлер мен ритуалдармен байланысқан. Бұл халықтық дәстүрлер уақытты бағалауға және оны өз мәдениетінде сақтауға арналған жүйелердің дамуына мүмкіндік берді.

Қазақтың Жыл Санауындағы Жануарлар мен Табиғат Құбылыстары

Қазақ халқының жыл санауы негізінен ауыл шаруашылығына және табиғат құбылыстарына байланысты болды. Бұл жыл санау жүйесі ауылдағы адамдардың тіршілігімен, мал өсірумен тығыз байланысқан болатын. Қазақтар бір жылдың ішінде болатын табиғи өзгерістерге, малдың төлеуі, астық жинау, жеміс ағаштарының гүлдеуі, тағы басқа факторларға назар аударған. Жылдың әр кезеңі табиғаттың өзгерістеріне байланысты аталған.

Қазақ Жыл Санақтарының Жаңа Кезеңі

Қазіргі уақытта қазақ халқының дәстүрлі жыл санауы кейбір аспектіде ұмытылып, оны қазіргі уақытта пайдалануда қиындастар туындайды. Дегенмен, көптеген халықтық мерекелер мен іс-шаралар әлі күнге дейін қазақ халқының тарихы мен мәдениетіне негізделген күнтізбелік жүйеге сәйкес өтеді. Сонымен қатар, ғылыми тұрғыдан және заманның талабына сай жыл санауды жаңғырту және сақтап қалу мәселесі күн тәртібінде тұр.

Қазіргі қазақ қоғамында жыл санау көбінесе Григориан күнтізбесімен жүзеге асырылады, алайда көне жыл санау жүйелері мен астрономиялық есептерге қызығушылық бүгінгі таңда да сақталуда. Бұл ғылым мен мәдениеттің маңызды бағыттарының бірі ретінде қазақ халқының тарихы мен мәдениетіне қатысты терең зерттеулер жүргізілуде.

Қазақ халқының жыл санауларының өмірмен байланысын нақты мысалдармен түсіндіру өте маңызды. Қазақтың дәстүрлі жыл санауы шаруашылықтың түрлі аспектілеріне, табиғи құбылыстарға және әлеуметтік өмірдің мән-мағынасына негізделген. Осылайша, жыл санаулары күнделікті өмірдің ажырамас бөлігі ретінде қолданылған. Төменде қазақ халқының жыл санауларын өмірмен байланыстыра отырып, бірнеше мысалдар келтірейік:

1. Көктемгі мал төлеуі және айдың фазалары

Қазақ халқының жыл санауында табиғаттың өзгерістеріне сәйкес келетін маңызды кезеңдер болған. Мысалы, көктем айында мал төлеуі басталады. Бұл кезең қазақ халқы үшін өте маңызды, себебі бұл мал шаруашылығының көбеюіне, болашақтың азық-түлігіне негіз бола отырып, дәстүрлі шаруашылықты жоспарлауда басты рөл атқарған. Көктемнің алғашқы айлары (наурыз, сәуір) - төлеудің басталуы мен егін егу маусымының ашылу уақыты.

Ай календарына сәйкес, көктем көктемгі айларды айдың толуы мен жанаруы кезеңдеріне қарай реттеген. Мысалы, «наурыз айы» малдың төлеу кезеңімен сәйкес келгендіктен, бұл айда ерекше ырымдар мен дәстүрлер орын алған. Көктемгі жанару мен табиғаттың гүлденуімен байланыстырылған бұл кезең, шаруа мен табиғаттың байланысын айқындайды.

2. Жалдағы егін жинау және күннің ұзындығы

Қазақ халқының жыл санауында жал айларындағы егін жинау ерекше орын алады. Бұл кезең, негізінен, жал айларында күннің ұзындығы мен температураның жоғары болуымен байланысты. Қазақтар үшін жазғы кезеңді егін жинаудың негізгі уақыты деп санаған. Бұл айларда астық, жеміс-жидек, көкөністер пісіп, шаруалардың еңбегі жемісін беретін уақыт болған.

Қазақтың күнтізбесі бойынша жазғы айлардың әрбірі ерекше маңызға ие. Мысалы, «сәуір жинауы» болған кезеңде егін жинау жұмыстары басталып, малға азық дайындалады. Осылайша, егін жинау кезеңі мен жалдың үлгісі бақылаулары шаруалардың болашақта азық-түлік мәселесін шешуде үлкен рөл атқарған.

3. Қысқы кезең және табиғаттың тыныштық кезеңі

Қазақ халқының жыл санауында қыстың келуі мен қардың түсуі маңызды шаруашылық кезеңіне айналған. Қыс мезгілі, көбінесе, табиғаттың тыныштық кезеңі болып саналады. Мал шаруашылығында қыстың басында малдың күтіліп, азықпен қамтамасыз етілуі қажет болған. Осы кезеңде малдың қартаны мен азықтық жағдайы бақылауға алынған. Қыста малды қорда ұстап, тек қажетті азық-түлік беріліп отырған.

Қазақтар қыстың алғашқы айларында малдың денсаулығына ерекше мән беріп, малдың қорасына қажетті төсеніштер мен азық қорын жинайтын. «Қыс айларында малға қажетті тағамдар мен жеміштер дайындалып, оның тіршілік етуі қамтамасыз етіледі».

4. Ай календары мен ұлттың діни салттары

Қазақ халқының жыл санауында ай календары, оның фазалары мен тәуліктік уақыт аралықтары, діни ескендер мен салттармен байланысты болды. Айдың фазалары, мысалы, жаңа ай, толық ай, айдың толуы мен кетуі, қазақтың салт-дәстүрлері мен ырым-тығымдарына негіз болған.

Наурыз мейрамы - жыл басы ретінде қазақ халқы үшін айрықша маңызды болып табылады. Наурыз айы дәстүр бойынша «жыл басы» саналып, жаңа жылды қарсы алу кезінде қазақтар бүкіл ауыл болып тойлап, мал басын көбейту, үй мен отбасының берекесін арттыру үшін түрлі игі

дәстүрлерді орындаған. Наурыз көже жасау, ағаш отырғызу, жаңа жылдық мейрамдарды өткізу – табиғат пен қоғамның жаңаруының белгісі ретінде өмірдің ажырамас бөлігіне айналған.

5. Жаңа жылдың басталуы және ауыл шаруашылығы

Жаңа жылдың басталуы қазақ халқы үшін өте маңызды болды. Әсіресе Наурыз мерекесі жаңа жылдың басталуы болып саналған. Бұл тек табиғаттың жаңаруы ғана емес, шаруашылықтың да жаңаруы болып есептелді. Қазақтар үшін бұл кезеңде ауылда жаңа мал төлдер, егіс егу жұмыстары басталады, суару жүйелері мен басқа да маңызды шаруашылық шаралар қолға алынады.

Жаңа жылды қарсы алу кезеңінде түрлі игі іс-шаралар мен мерекелер өткізілді, соның ішінде қазақтардың ең танымал дәстүрі «Наурыз көже» – молшылық пен бірлік белгісі ретінде болды. Жаңа жылды қарсы алу мерекесі тек табиғаттың жаңаруы ғана емес, ауыл мен қала өміріндегі жаңа бастамаларға ұқтыруды білдіретін символ болған.

6. Жыл жануарлары және олардың шаруашылықтағы рөлі

Қазақтың жыл санауында әр жыл белгілі бір жануарға арналып, сол жануардың қасиеттеріне байланысты сипаттама берілген. Мысалы, Жылқы жылы, Қой жылы, Тауық жылы деген аттар бар. Әр жануардың белгілі бір қасиеттері мен ерекшеліктері болғандықтан, қазақ халқы өз өмірінде әр жануарды құрметтеп, оның рөлін ерекше бағалаған.

Жылқы қазақ халқының ең қадірлі жануары болғандықтан, Жылқы жылы шаруашылық пен тұрмысқа маңызды өзгерістер әкелген. Бұл жылда халық жиі жылқы сатып алып, көлік ретінде пайдаланып, мал шаруашылығын дамытуға күш салған. Қой жылы болса, егін шаруашылығына, табиғаттың жаңаруына, сондай-ақ малдың тұқымын көбейтуге бағытталған уақыт болып саналды.

Қазақ халқының жыл санауы табиғат пен қоғам арасындағы терең байланысты бейнелеп қана қоймай, халықтың тұрмысы мен шаруашылығына әсер етті. Бұл жүйе өмірмен тығыз байланысты, себебі уақыттың өзгеруі табиғи құбылыстар мен әлеуметтік өмірге тікелей әсер етті. Қазіргі кезде дәстүрлі жыл санау біршама өзгерсе де, оның өмір мен табиғаттың өзгерістерімен байланысы әлі де маңызды болып отыр.

Қорытынды

Қазақ халқының жыл санауларының негізінде халықтың ғасырлар бойы жинақталған тәжірибесі, табиғатпен тығыз байланысы және шаруашылық қажеттіліктері жатыр. Бұл жүйе тек уақытты есептеу құралы ғана емес, сонымен қатар мәдениеттің, дәстүрлердің, діни сенімдердің, шаруашылықтың және тұрмыстың бөлініс бір бөлігі ретінде қызмет етті. Қазақтың жыл санауы табиғаттың өзгерістеріне, ай мен күннің фазаларына, мал шаруашылығы мен егін шаруашылығының ерекшеліктеріне негізделді. Жылдың әр кезеңі, табиғаттың әр өзгерісі қазақтардың өмір сүру дағдысына әсер етіп, әрбір кезеңнің өз маңызы мен ерекшелігі болды.

Қазақ халқының жыл санауларының біркатар ерекшеліктері, оның ішінде ай календары мен табиғат құбылыстарына тәуелділігі, халықтың күнделікті өмірі мен шаруашылығын ұйымдастыруда маңызды рөл атқарды. Мысалы, көктемде мал төлдеуі, жазда егін жинау, күзде егіннің жақсы өнімін алу, қыста малдың қыстауы мен азықпен қамтамасыз етілуі – бұл барлығы қазақ халқының дәстүрлі шаруашылығына қажетті кезеңдер болатын. Жылдың әр кезеңінің өз маңызы, өз міндеттері мен мақсаттары болғаны үшін қазақтар уақытты дұрыс бағалап, тиімді пайдалану арқылы өздерінің өмір сүру жағдайларын жақсартуға тырысқан.

Сонымен қатар, қазақтың жыл санауларының рухани және мәдени маңызы да зор. Әрбір жыл белгілі бір жануармен байланысты болғандықтан, бұл жануарлар халықтың өміріндегі маңызды рөлдерді бейнелеген. Қазақ халқының жыл санау жүйесі қоғамның мәдени дәстүрлеріне, ұлттық ерекшеліктеріне, шаруашылыққа және рухани дүниетанымына терең әсер етіп, ғасырлар бойы қалыптасқан. Наурыз мерекесі, жыл басының белгіленуі, түрлі халықтық мейрамдар мен салт-дәстүрлер осы жүйенің ажырамас бөлігі болып табылады.

Қазіргі таңда қазақ халқының дәстүрлі жыл санауы қоғамның түрлі салаларында өз орнын тереңірек жойып келеді. Алайда оның маңыздылығын түсіну және сақтап қалу, болашақ ұрпақтарға ұлттық мұра ретінде жеткізу өте маңызды. Қазіргі ғылым мен техника дәуірінде бұл жүйенің кейбір тұстарынан жойылып бара жатқанына қарамастан, оның мәдениетіміз бен тарихымыздағы орны ерекше болып қала береді. Қазақтың жыл санаулары мен оның дәстүрлері – еліміздің терең тамырларын, оның рухани байлығын, табиғатқа деген қолжарасын және халықтың ғасырлар бойғы өмір сүру тәжірибесін бейнелейді.

Қорыта айтқанда, қазақ халқының жыл санаулары – тек уақытты өлшеу тәсілі ғана емес, ол мәдениеттің, дәстүрдің, шаруашылықтың және қоғамның ұлы ұстанымдарының бірі ретінде өмір сүріп келеді. Бұл жүйе қазақтардың табиғатпен үндесіп, оның заңдылықтарын түсініп, табиғаттың

цилды өзгерістерімен ұяласімді өмір сүруін қамтамасыз етті. Осының бәрі қазақ халқының өзіндік дүниетанымының, әлемді қабылдау тәсілінің және өмір сүру философиясының көрінісі болды.

□ Қырыбаев, С. (2007). *Қазақ әдебиетінің тарихы*. Алматы: Ғылым.

□ Сәрсенбаев, А. (1999). *Қазақтың ұлттық календары мен жыл санаулары*. Алматы: Қазақ университеті.

□ Ғабдуллин, М. (2006). *Қазақ халқының мәдени мұрасы*. Алматы: Атамұра.

□ Есенов, К. (2011). *Қазақтың дәстүрлі шаруашылығы мен календары*. Алматы: Қазақ университеті.

□ Байтұрсынов, А. (1997). *Қазақтың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары*. Алматы: Арыс.

АЛҒЫС ХАТ

Құрметті Омарова Гульжан Алдабергеновна

Республикалық ғылым мен білімді қолдау орталығының ұйымдастыруымен Республикалық мектеп оқушылары және колледж студенттері арасында өткізілген «Жас Жерттеуші академиясы» ғылыми жобалар байқауына шәкірт даярлап,ізденісіңіз бен тәжірибеңізді бөлісіп, ғылым мен білімнің дамуына қосқан үлесіңіз үшін алғыс білдіреміз

«Білім шуағы» республикалық ғылым мен білімді қолдау орталығының директоры

Н.Н.Уразбаева

5-мамыр,2025жыл

тіркеу №70/43

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Орта білім беру комитетінің 2024 жылғы 20 мамырдағы №20-1-20-7/3360-И хатына сәйкес: үздік педагогикалық тәжірибені жариялау үшін ұсынылған басылымдар тізіміне енген

ДИПЛОМ

I ДӘРЕЖЕЛІ

Республикалық «Білім шуағы» орталығында мектеп оқушылары және колледж студенттері арасында өткізілген «Жас зерттеуші академиясы» атты ғылыми жобалар байқауына «Қазақтың жыл санаулары: тарихи дәстүрлер мен ғылыми тұрғыдан қарастыру» тақырыбындағы үздік жұмысын ұсынып, өз ізденісімен ерекшелене отырып ғылымға қосқан үлесі үшін Түркістан облысы, Төлеби ауданы «Жыланбұзған» жалпы білім беретін мектеп» КММ оқушысы
Садикова Сафия Сулеймановна
марапатталады

Жетекшісі Омарова Гульжан Алдабергеновна

«Білім шуағы» республикалық ғылым мен білімді қолдау орталығының директоры

Н.Н.Уразбаева

5-мамыр, 2025 жыл

тіркеу №70/44

